

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

KUR'AN MEÂLLERİ SEMPOZYUMU

-eleştiriler ve öneriler-

(I)

24-26 Nisan 2003

İZMİR

DÜZENLEYEN

Diyanet İşleri Başkanlığı

&

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ANKARA—2007

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları / 672
İlmi Eserler / 112

Tertip Heyeti:

Prof. Dr. Ömer DURLU
Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR
Yard. Doç. Dr. Mustafa ÖZEL
Araş. Gör. Dr. Muammer ERBAŞ
Araş. Gör. Ziya ŞEN

Redaksiyon

Dr. Ömer MENEKŞE

Tashih

Dr. Kıyasettin KOÇOĞLU
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ
A. Osman PARLAK
H. Duran NAMLI

Dizgi & Grafik

Recep KAYA
Hüseyin DİL
İlker ÇALIŞKAN

Baskı

GURUP Matbaacılık
Tlf.: (0312) 384 73 44

2007-06-Y-0003-672
ISBN: 978-975-19-4115-2

© Diyanet İşleri Başkanlığı

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü
Tel: (0312) 295 72 93 - 295 72 94 - Fax: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

TEMEL DİNİ KAVRAMLARIN BAŞKA DİLLERE AKTARILMASI PROBLEMİ VE MEÂLLER

Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ*

I-Meâl Kültürümüz Hakkında Birkaç Söz:

Tüm insanlığa gönderilen ve orijinal metni Arapça olan Kur'an-ı Kerim'in, Arapça bilmeyen insanlarca anlaşılabilmesi için, bugüne kadar pek çok dile çevirisi yapılmıştır. Kur'an-ı Kerim'i başka dillere çevirenlerden bir kısmı, yaptıkları bu çeviriye tercüme derken, bazıları teknik bir terim olarak meâl veya anlam demeyi tercih etmektedirler. Tebliğimizde, bu konuyla ilgili teknik tartışmalara girmeyeceğiz; ancak, bu çalışmada Kur'an çevirileri "meâl" diye isimlendirilecektir.

Esasen, Kur'an-ı Kerim'in başka dillere (tüm dünya dillerine) çevirisinin yapılmasını, tüm insanlığa, Allah'ın mesajını birinci el kaynağından öğrenme imkânını sağlamak açısından, dinî bir vecibe olarak görmekteyiz. Bu vecibeyi ifa kapsamında, Türklerin Müslüman olmalarından itibaren başlamak üzere, günümüze kadar, Türkçe olarak da, onlarca Kur'an-ı Kerim meâli yapılmıştır. Ancak, günümüzde önemli bir kısmı ciddi bir araştırma yapmaya bile gerek görülmeden hazırlanıp Türkçe olarak yayınlanmış çok sayıda Kur'an-ı Kerim meâli mevcuttur ki bu sayının, bir meâl enflasyonundan söz edilebilecek ölçüde hızla artmaya devam ettiği dikkatten kaçmamaktadır. Bu ifadelerimizden, Türkçe'de farklı kimselerce hazırlanmış çok sayıda özgün meâl bulunmasından rahatsız olduğumuz anlamı çıkartılmamalıdır. Bilimsel titizlik gösterilerek hazırlanmış meâllerin sayısının çok olması, Allah'ın kitabını daha iyi anlama yolunda daha fazla mesai sarf edilmiş olduğunun göstergesidir ki, bu durum hepimiz için sevinç vesilesidir. Ancak, özellikle sadeleştirme şeklinde hazırlanıp yayınlanan meâller, bu konuda bilimsel titizliğin göz ardı edildiği izlenimini uyandıracak boyutlardadır. Nitekim, 1930'lu yıllarda Elmalılı Hamdi Yazır hoca tarafından Türkçe olarak hazırlanıp yayınlanmış bir meâlin; pek çok kimse veya kimseler (komisyonlar) tarafından sadeleştirilerek, günümüzde bir çok (on civarında) sadeleştirilmiş halinin yayınlandığı dikkate alındığında, bu ifadelerimizin abartılı anlatımlar olarak değerlendirilmeyeceğini düşünüyoruz.

Mevcut meâllerin tenkidi (meâllerdeki fahiş yanlışlıklar) konusunda, pek çok bi-

* Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

limsel çalışmalar olduğu da yine hepimizin malumudur. İşte meâller konusunda düzenlenen böyle bir sempozyumun önemi, bu durum dikkate alındığında daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Allah'ın mesajının ilk kaynağından ve doğru olarak anlaşılabilmesi için vazgeçilmez gördüğümüz meâllerin konu alındığı böyle bir sempozyumun, Türk irfanı adına son derece önemli hizmetlere vesile olacağını umuyoruz. Bundan dolayı sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen ve desteği olan herkese, en içten duygularıyla tebrik ve teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum.

Türkçe olarak hazırlanan Kur'an-ı Kerim meâllerinin bir kısmı özgün bir çalışma ürünü iken, bir kısmı batı dillerinden tercüme, bir kısmı ise, daha önce hazırlanmış Türkçe meâllerin kısmen veya tümüyle sadeleştirilmiş şeklidir. Özgün meâl olarak ifade ettiğimiz meâllerin bir kısmı ise, bir tefsir çalışması kapsamında ortaya çıkmıştır. Elmalılı H. Yazır ve Ömer N. Bilmen'in meâlleri, bu şekildeki bir çalışmanın ürünüdür.

Kur'an-ı Kerim meâllerinin bir kısmı kelimesi kelimesine tercüme iken, bir kısmı serbest, yorumlu tercüme şeklindedir. Kelimesi kelimesine yapılan meâllerden bir kısmında da, metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, ya parantez içi açıklama vb. gibi yine metin içinde açıklamalar yapılmakta, ya da gerekli görülen yerlerde dipnot düşülerek bazı açıklayıcı bilgiler verilmektedir. Metin içindeki açıklamalar ise çoğu kere ya farklı karakterdeki harflerle, ya da farklı renklerle yazılmaktadır.

Türkçe meâller arasında özel bir yere sahip olan Hasan B.Çantay'ın meâli ise, belli başlı kısa tefsirlere atf zenginliğiyle temayüz etmiştir. Bu meâldeki (sayı bakımından oldukça zengin olan) dipnotlarda, bazı kavramlarla ilgili olarak okuyucuya aydınlatıcı bilgiler verilmekle birlikte, çevirinin sıhhatı konusunda okuyucuya güven verilmesinin de, öncelikle hedeflediği izlenimi doğmaktadır.

Batı dillerinde yazılmış meâllerin büyük çoğunluğunda ise, sistematik olarak verilen dipnotlarla okuyucunun aydınlatılması hedeflenmiştir. Abdullah Yusuf Ali, R. Blachere, Muhammed Esed, Muhammad Hamidullah'ın meâlleri başta olmak üzere, bu çalışmalarda özellikle dinî kavramların ilk geçtikleri yerlerde, okuyucuya sistematik bir şekilde aydınlatıcı bilgiler verilmektedir. Bu metot, Türkçe olarak hazırlanan meâllerin bir çoğunda da başarıyla uygulanmıştır.

Eksikliklerine veya yetersizliklerine rağmen, yine de meâllerden vazgeçilemeyeceği aşikardır. Acaba başarılı bir meâl nasıl hazırlanmalıdır? Bu soru, İslâm tarihi boyunca, meâl ve tefsir çalışması yapanlar başta olmak üzere, özellikle, Arapça bilmediği halde Kur'an-ı Kerim'den istifade etmek isteyen, farklı kültürlerdeki pek çok insanın kafasını meşgul etmiştir ve hâlen de meşgul etmeye devam etmektedir.

Her açıdan başarılı bir meâlin nasıl hazırlanacağı sorusunun cevabı, bu tebliğin sınırlarını aşacağından, burada sadece, tüm çalışmalarda olduğu gibi, meâl çalışmalarında da, bilimsel metotlara titizlikle uymanın önemine dikkat çekilecektir. Bu çerçevede çalışmamızda, hazırlanacak meâlin yazımından önce, Kur'an'daki temel dinî kav-

ramlar konusunda, yapılması gereken semantik çalışmaların önemi, Türkçe meâllerden örnekler verilerek ortaya konulacaktır. Ayrıca, tebliğimizin son kısmında, özellikle borçlar hukuku alanında temel ilkelere kaynak teşkil eden bir ayetin (Nisa sûresi, 4/29), meâllerdeki karşılığı hakkında bazı tespit ve değerlendirmeler de yer alacaktır.

II- Temel Dinî Kavramların Karşılıklarının Tespiti ve Başka Dillere Aktarılması Problemi:

Tercüme yapmanın zorlukları ve asıl metin ile tercümenin kıyaslanmasına dair, özellikle dilbilimci ve metodoloji uzmanlarının görüşlerinin zikredilmesi, bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak hangi dilde olursa olsun, her hangi bir metni bir başka dile başarılı bir şekilde çevirebilmek için, her iki dilin gramer ve edebiyatına (şiiir, darb-ı mesel, ata sözleri, mizah ve nükteli anlatımlar dâhil), lehçe ve şive farklılıklarına, hat-ta argo kullanımlarına, ileri seviyede vâkif olmanın zaruretini tartışılmaz bir husus olarak görüyoruz. Ayrıca, çevirisi yapılacak metni anlayabilecek ölçüde, o alanla ilgili de, bilimsel birikime sahip olmak gerekmektedir. Aksi taktirde, o alandaki temel terimlerin bile, sözlük anlamlarıyla aktarılması gibi bir durumla karşı karşıya kalınır.

Çevirisi yapılacak metin, inanç esasları, ahlâk, ibadet, hukuk, ekonomi, astronomi, biyoloji başta olmak üzere, tarihten sosyolojiye, dinler tarihinden siyaset bilimine kadar, pek çok bilim dalını ilgilendiren ifadelerin yer aldığı Kur'an-ı Kerim olunca, çeviriyi yapacak olanların, Arapça ve kendi diline iyi hâkimiyet yanında, en azından, çeşitli alanlarla ilgili temel terimlerin karşılığını iyi tespit edebilecek ölçüde, bilimsel alt yapıya da sahip olmalarının zorunluluğu, tartışılmayacak kadar açıktır. Ancak meâl hazırlamak için gerekli görülen bu şartların, özgün meâller için ya da, mükemmeli elde etme hassasiyeti taşıyanlar için söz konusu olduğu unutulmamalıdır. Zira, başka dillerden tercüme, kısmen veya tümüyle sadeleştirme şeklinde, ya da büyük ölçüde önceki meâllerden istifade ile hazırlanacak olan meâller için, bu şartların bir çoğuna gerek olmadığı açıktır.

Esasen, her açıdan Kur'an-ı Kerim'in orijinal metni ölçüsünde bir çevirisinin yapılamadığı ve de yapılamayacağı hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Nazm ve anlam uyumu (kelimelerin seçimi, sıralanışı, vurgular ve diğer edebî sanatlar) açısından, Arapça olarak bile, benzerini yapmaktan herkesi aciz bırakan bir kitabın, başka bir dile çevirisinin zorluğu açıktır. Nitekim, o günkü toplumda (Müslüman olsun olmasın), Kur'an'dan bazı bölümleri dinleyen insanlardan bir kısmının, içlerinde secde etme isteğini doğuracak ölçüde, emsalsiz ve mükemmel ifadeler olduğunu söylemeleri, Arap edebiyatı tarihinde şöhret bulmuştur.

Bu durumda meâllerde, dil bakımından olmasa bile, Allah'ın mesajının anlam bakımından yeterli düzeyde aktarımının sağlanması beklenir. Acaba bu beklentiye cevap verilebiliyor mu?

Kur'an-ı Kerim meâli hazırlanırken, temel hedef, öncelikle, Allah'ın mesajını doğ-

ru anlamak ve anladığını başka bir dile başarılı şekilde aktarabilmektir. Bunun ilk merhalesi de, her bir ayetle ilgili olarak, sahabilerin o ayetten ne anladığının tespit edilebilmesidir. Bu son derece önemlidir. Zira Kur'an, Peygamberimiz (s.a.s.) döneminde, Arapça bilen insanların anlayabileceği bir dil ile nazil olmuştur. Nitekim, Peygamberimiz, kendisine gelen vahiyleri okuduğunda, dinleyenler - Müslüman olsun olmasın - Allah'ın mesajını anlıyorlardı. Peygamberimizden (s.a.s.) açıklama istenmesi ise, nadir bir durumdu.

İkinci merhale ise, Kur'an-ı Kerim'deki ifadelerin kendi dilindeki tam karşılığını bulabilmektir ki, bu da işin en zor olan taraflarındandır. Hususiyile, Kur'an'da yer alan eşanlamlı ve çok anlamlı (zannedilen) kelimelerin çevirisi özel önem arz etmektedir. Yani başka metinlerde olduğu gibi, Kur'an-ı Kerim'de de kelime yapısı itibariyle, eşanlamlı ve çok anlamlı kelimelerin tercümesi özel bir birikim yanında, bilimsel metotlara titizlik göstermeyi de gerektirmektedir. Çünkü aynı anlamı ifade ettiği zannedilen birden fazla kelimenin, bazılarının o anlam dışında başka şeyleri de kapsaması hâlinde, bu kapsam farkı dikkate alınmazsa, çevirinin yeterince sağlıklı olmayacağı açıktır.

Bu durumda, çeviri yapanın, anlamdaki bütün nüansları titizlikle incelemesi gerekir. Aksi takdirde, (eşanlamlı veya çok anlamlı zannedilen kelimelerin nüans ve kapsam farkı dikkate alınmadan yapılacak bir meâlde), Kur'an'daki mesaj, meâl tam olarak yansıtılamaz. Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de eşanlamlı, yani tam tamına aynı anlama gelen kelimelerin bulunup bulunmadığı konusundaki tartışmalara girilmeyecektir. Ancak Kur'an'ı Kerim'de tam tamına aynı anlama gelen, yani sadece farklı kelime kullanmış olmak için kullanılan kelimeler bulunmadığı kanaatimizi de ifade etmek istiyoruz.

Eşanlamlı kelimelerin çevirisinde olduğu gibi, aynı kelimenin farklı anlamlara sahip olması; yani, çok anlamlılık durumları da, (mecaz - hakikat kullanımının tespiti konusunda olduğu gibi) çevirilerde önemli problemler doğurmaktadır.

Mecaz - hakikat kullanımının tespiti konusu başta olmak üzere, çok anlamlı kelimelerin metin içindeki anlamlarının tespitine dair, daha ilk dönemden itibaren İslâm hukukçuları, zengin tahlil metotları geliştirmişlerdir. Fıkıh usulüne dair kitaplarda, konuyla ilgili zengin bir birikim mevcuttur. Ancak, bu zengin birikimin, daha kullanışlı hâle getirilebilmesi için, sistematize edilmesi gerektiği de, bilinen bir husustur. Bu işlemler esnasında da, modern linguistik metotlar yok sayılmamalıdır.

Bu çerçevede, çevirilerde alt - üst kavramların anlam kapsamlarının tespiti konusunun da, özel önem arz ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Alt - üst kavramların anlam kapsamlarının tespiti konusu, hem eşanlamlı ve hem de çok anlamlı kavramlar açısından önem arz etmektedir.

Bu bakımdan, genel olarak klâsik metinlerin çevirisinde pratik formül olarak sunulan, "bir araya getirme, karşılaştırma, benzer, karşıt ve mütekebil tüm kelimeleri, birbirleriyle olan ilişkilerine göre tanzim etme" işlemlerinin,¹ Kur'an-ı Kerim'de yer alan

1 İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar* (çev.S.Ayaz), İstanbul 1991, s. 32 vd.

kelimeler konusunda da, (titizlikle uygulanan bilimsel metotlarla) yapılması zorundur.

Esasen bu işlemler, eldeki malzemenin, matematikteki kümelerle ifadesinden farklı bir şey değildir. Çeşitli açılardan yapılan karşılaştırmalar, soyutlamalar ve kategorilere ayırmalar, kümelerin, kesişim ve bileşimlerinin tespiti, aynı zamanda alt küme - üst küme ilişkisinin de ortaya çıkarılması mahiyetindeki işlemlerdir. Bu kabil işlemlerin, modern linguistik metotlara da titizlikle uyularak yapılması hâlinde, Fıkıh usulünün, "turuku'l-istinbat" bölümleri ve özellikle, delillerin tearuzu konusu açısından, son derece verimli olacağı kanaatindeyiz. Bu işlemler için, etimolojik tahliller, çoğu kere tek başına yeterli olmaz. Bunlara ek olarak, özellikle semantik tahlillerin de yapılması zârudur.

Gerek eşanlamlı zannedilen kavramlar ve gerekse çok anlamlı kavramlar, nüans ve kapsam farklılıkları yönüyle titizlikle incelenip, gerekli soyutlama işlemlerinden geçirildikten sonra, kendi aralarında sınıflandırma ve derecelendirmelere tabi tutulması yanında, ayrıca (bu işlemler sonucu ulaşılan kanaatlere göre) her bir kavramın, İslâm'ın değerler sistemindeki yerlerinin ve de fonksiyonlarının, meâl hazırlayanın zihninde, netlik kazanması gerektiği kanaatindeyiz.

Yani, meâl yazmadan önce, İslâm kültüründeki zengin Kur'anî birikimin, modern linguistik metotlarla tahlil edilerek, temel dinî kavramların netleştirilip, benzerleriyle aralarındaki nüansların ortaya konulması ve bu kavramların başka dillerdeki karşılıklarının, mezkur işlemler sonucunda ulaşılan tespitlere göre belirlenmesinin zaruri olduğu kanaatindeyiz. Bu ve benzeri tahliller yapılmadan, sadece genel anlamdaki Arapça bilgisiyle meâl hazırlamaya kalkışıldığında, Allah'ın mesajının yeterli seviyede aktarılamaması, doğal bir durumdur.

Kur'an-ı Kerim'deki temel dinî kavramlarda, bu modern linguistik tahliller (özellikle semantik tahliller) gerektiği ölçüde yapılmadığı, dolayısıyla da, bu kavramların İslâm'ın değerler sistemindeki yerleri ve fonksiyonları netleştirilmediği sürece, okuyucunun zihninde, Allah'ın mesajının bir bütün olarak netleşmesini sağlamak da zorlaşacaktır. Daha da önemlisi, çoğu kimsenin çıkış yolu bulamayınca, nesh kavramına "sığınması" da büyük ölçüde bu durumla ilgilidir. Yani, özellikle ahkâm ayetleri arasında, nesh münasebetinin sıklıkla bulunduğu anlayışı, büyük ölçüde semantik tahlil eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, yani, ayetler arasında çelişki sayılabilecek görüntülerin izahı kapsamında, özellikle semantik tahlillere başvurmadan nesh kavramına sığınmak, bir ölçüde işin kolayına kaçmak olarak değerlendirilebilir ki, maalesef birçok tefsir ve meâlde, bu eksikliğin izlerini görmekteyiz.

Mesela, Kur'an-ı Kerim'de sıkça geçen, "sadaka" ve "zekât" kavramları, birçok bilim adamınca eşanlamlı değerlendirilmesinden dolayı, bazı meâllerde, "sadaka" kelimesi, zekât olarak tercüme edilmekte², daha da önemlisi, fıkıh kitaplarında da zekâtın

2 Tevbe Sûresi 60. Ayette geçen sadaka ifadesinin doğrudan doğruya zekât şeklindeki çevirisi için bkz:

farziyeti hakkında, Kur'an-ı Kerim'den delil olarak, sadaka ayetleri (Tevbe, 9/60, 103) gösterilmektedir.³ Üstelik bu ayetlerden birisinin (Tevbe, 9/103) siyak ve sibakı dikkate alındığında, (keffaret mahiyetinde sadaka olması sebebiyle), zekât olarak tercüme edilmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir.

Tevbe Sûresi 60. ayetteki "es-sadakat - sadakalar" ifadesinin zekât şeklinde çevrilmesinde, ayetin son kısımlarında yer alan "فريضة من الله - ferîdatan minallah" ifadesinin, teklifi hüküm anlamındaki farz şeklinde anlaşılması etken olmaktadır. Oysa ki bu ifade, "sadakaların sarf yerleri konusunda Allah tarafından yapılan bir belirleme / tak-sim" anlamındadır. Nitekim aynı ifade, miras ile ilgili ayette (Nisa, 4/11), "miras bırakılan malların paylaşım esaslarına dair Allah tarafından yapılan bir belirleme / paylaş-tırma" anlamında kullanılmaktadır. Fariza kelimesinin kökü olan farz mastarı, sözlükte, sert bir şeyi kertmek, kesip parçalara ayırmak, bir şeyi belirlemek, kesinleştirmek gi-bi anlamlara gelmektedir. Fariza (çoğulu, feraiz) kelimesi ise, Kur'an-ı Kerim'de, "be-lirli miras payı" anlamı yanında "evlenme akdi gereği kadına ödenen mehir" anlamın-da kullanılmaktadır. (Bk. Nisa, 4/24) Esasen ayetin siyak - sibakı dikkate alındığında "fariza" ifadesinin, teklifi hüküm anlamındaki farz değil, "belirleme / paylaş-tırma / tak-sim" anlamına geldiği net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk müfessirlerden Taberi'nin Tevbe 60. ayetteki bu ifadeyi açıklarken "قسم وسمى - kasseme ve semma" fiillerini seç-mesi de,⁴ bu görüşümüzü desteklemektedir.

Esasen Kur'an-ı Kerim'de geçen infak, sadaka, zekât, (Allah'a) karz-ı hasen ver-mek, miskine hakkını vermek, birr, keffaret, ihsan, miskini doyurmak, hayırda yarışma vb. gibi yardımlaşmaya dair kavramların linguistik tahlillerle, kapsamı net bir şekil-de ortaya konulmadığı sürece, bu kavramlarla ilgili değerler ve bu değerler paralelin-de olması gereken fikhî normlar da, Allah'ın mesajına uygun bir biçimde belirlenemez.

Bu kavramlarla ilgili olarak, klâsik ahkâm tefsirlerinde, "nesh" kavramının günde-me getirilmesinin,⁵ özellikle semantik tahlil eksikliğinden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Halbuki, bu kavramların her birisinin mahiyetleri ve kapsamı farklıdır. İslâm'ın de-ğerler sistemindeki yerleri ve fonksiyonları ile, buna paralel olarak hükümleri de farklı-dır.⁶ Bu farklılık, zekât ve diğer yardımların bazen aynı ayette (Bakara, 2/177, Müzzem-mil, 73/20 vb.) birlikte zikredilmesinden de açıkça anlaşılmaktadır.⁷ Ayrıca, bazı ayet-

Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Suat Yıldırım; sadakalar (zekâtlar) şeklinde çevirisi için bk., Süleyman Ateş, Hayrettin Karaman ve Arkadaşları; sadakalar / zekât şeklindeki çevirisi için bk., Yaşar Nuri Öztürk; dev-let gelirleri şeklindeki çevirisi için bk., Muhammad Hamidullah. Ayrıca, Tevbe Sûresi 103. ayette geçen sadaka ifadesini Suat Yıldırım "zekât", Muhammad Hamidullah "vergi" şeklinde çevirmişlerdir.

3 Kasani, *Bedaiu's-Senai*, Beyrut - ts, II, 2; Mavsili, *el-Ihtiyar*, Kahire 1951, I, 99.

4 Taberi, *Camiu'l-Beyan*, Kahire 1968, X, 157-167. Ayrıca, zekâta dair bazı hadislerde de, "feraizü's-sa-dakat", "fi feraizi's-sadakat" ifadeleri için bk. Abdurrezzak, *Musannaf*, Beyrut 1983, IV, 10-116.

5 Taberi, VIII, 58-59; Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut-1986, I,132; Ibnu'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Bey-rut - ts., I,10-11, II, 575; Kurtubi, *el-Cami*, VII,100-101.

6 Bu farklılık hakkında bir fikir vermesi açısından bk. Tevbe, 9/91-92.

7 Müzzemmil, 73/20, Bakara, 2/177.

lerdeki (Rum, 30/39; Tevbe, 9/60, 103; Bakara, 2/177; Müzzemmil, 73/20) lafzî ipuçları da, bu farklılığı göstermektedir.

Bu kavramlar arasında gerekli karşılaştırma ve sınıflandırmalar yapılarak, bunların her birisinin İslâm'ın değerler sistemindeki yerleri ve de fonksiyonları net bir şekilde ortaya konulmayınca, bazen sadece kavramın sözlük anlamları verilmekle yetinilmektedir. Meselâ, "karz-ı hasen" kavramı,⁸ Türkçe meâllerde genellikle, sözlük anlamıyla ("Allah'a güzel ödünç/borç vermek" şeklinde) aktarılmaktadır. Bu durum, Türk okuyucusunu bu kavramın muhtevasından mahrum bırakmak anlamına gelmektedir. Hiç değilse, bu kavramı, "Allah'a güzel ödünç/borç vermek" olarak çevirirken, bir dipnotla, sahibilerin bu ayet hakkındaki anlayışını dikkate alarak, mal ile yapılan cihad, ya da vakıf vb. şekillerde bu ayetin Allah yolundaki harcamaları kapsadığı ifade edilebilirdi.

Kur'an-ı Kerim'de geçen cihad ve kıtal kavramları da, bazı meâllerde eşanlamlı kabul edilmiş ve bu iki kavramın anlam kapsamları dikkate alınmadan, cihad kavramı Türkçe'ye savaş olarak çevrilmiştir. Bu konuda bir fikir vermesi açısından, Tevbe suresi, 9/19, 20, 41. ayetlerde geçen cihad kavramının meâllerde Türkçe'ye nasıl aktarıldığına dair birkaç meâlden örnek sunmayı yararlı görüyoruz. Muhammad Hamidullah, mezkûr ayetlerde geçen "Allah yolunda cihad" ifadesini, "Allah yolunda savaşmak"; şeklinde ifade ederken; Ö. Dumlu - H.Elmalı (İzmir-2003) da yine aynı şekilde, bu üç ayetteki cihad kavramına savaş (savaşmak) anlamı vermişlerdir. Hasan Basri Çantay (İstanbul-1976) ise, bu kavramı Tevbe suresi 9/19. ayette cihad olarak çevirirken, 20. ayette savaş (savaşmak) olarak çevirmiş; 41. ayette ise yine, "cihad" ifadesini kullanmayı tercih etmiştir. Yaşar Nuri Öztürk ise, 19 ve 20. ayetlerdeki cihad kavramını "didinmek" olarak Türkçeye aktarırken, 41. ayetteki cihad kavramını ise, asli ifadesiyle cihat (cihat etmek) olarak aktarmıştır.⁹

Esasen, meâllerde ideal olanı, Kur'an-ı Kerim'de geçen tüm dinî kavramların anlamlarını her açıdan tam olarak karşılayan Türkçe kelimeler bulup, ek açıklamaya gerek bırakmamaktır. Ancak meâllerde, özellikle temel dinî kavramlara tek kelime ile karşılık bulma konusunda, çok başarılı olunduğu söylenemez. Nitekim, birçok temel dinî kavramın Türkçe karşılığı verilirken, çoğu kere alt kavramlar seçilmekte; ya da bu duruma düşmemek için, orijinal metinde geçen kelime, Arapça aslıyla olduğu gibi aktarılmaktadır. Meselâ, "hamd" kavramı, bazı meâllerde övgü (övülme), bazılarında ise, asli şekliyle "hamd" olarak (hamd olsun, hamd ederiz gibi), çevrilmiştir.

Tesbih kavramı için de durum benzeri şekildedir. Bu kavrama, bazı meâllerde (yine Arapça kökenli olarak) tenzih etmek, bazılarında tenzih ve takdis, şanını yüceltmek,

8 Bakara, 2/245; Müzzemmil, 73/20; Hadid, 57/11, 18.

9 Cihad ve kıtal kavramlarının anlam kapsamları hakkında, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde orijinal bir değerlendirme için bk., Güneş, Ahmet, *İslam Kamu Hukukunda Fikir ve İnanç Hürriyeti*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2003; Cihad kavramının anlam kapsamı hakkında ayrıca bkz., Bardakoğlu, Ali, "Cihad" maddesi, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını; Özel, Ahmet - Topaloğlu, Bekir, "Cihad" Maddesi, DİA.

arlığını seslendirmek, noksanlıklardan beri olmak gibi anlamlar verilmektedirler. Bazı meâllerde ise, Arapça orijinli olarak "tesbih etmek" ifadesi tercih ediliyor. Hatta bazı meâllerde tesbih kökünden türetilen yapı, namaz, zikir, vb. şekilde anlamlandırılmaktadır. Salât (namaz) merkezli, ya da tesbih merkezli semantik alan tahlilleri yapılmadığı sürece meâllerdeki bu karışıklık-sistematik olmama hâli devam edecektir.

Kur'an-ı Kerim'de sıkça geçen ve çekirdek anlamı korumak olan "v-k-y" kökünden türemiş, takva, ittika, muttaki gibi dinî kavramların da, Türkçe meâllerde çok farklı şekilde çevrildiği görülmektedir. Korkmak, sakınmak, kaçınmak, sorumluluk bilinci içinde davranmak vb. Meâllerde, genellikle "itteka" fiiline, nesnenin Allah olması hâlinde, korkmak anlamı verilmekte; nesnenin başka bir şey olması hâlinde ise, kaçınmak, sakınmak anlamı verilmektedir. Bazılarında ise, nesne konusunda bir fark gözetilmeksizin, sakınmak anlamı tercih edilmektedir. T. İzutsu da, bu kavram hakkında yaptığı etimolojik ve semantik tahliller sonucu, kök itibarıyla çekirdek anlamı farklı olmakla birlikte, bu kökten türeyen takva, ittika, muttaki gibi kavramların, İslâm kültüründe, korkmak anlamını kazandığı görüşüne ulaşmıştır. Kanaatimize göre, Kur'an-ı Kerim'de farklı alanlarla ilgili birçok kullanımı bulunan takva kavramı ve اتقى (itteka) fiilinin anlam yelpazesi konusunda İzutsu'nun ulaştığı sonuç, isabetli değildir. Zira, bu fiilin hem kökündeki ve hem de farklı kalıplardaki masterlarında hâkim anlam, "korumak", "korunmak" ve "sakınmak"tır. Bilindiği gibi, Kur'an-ı Kerim'de korkmak veya sakınmak anlamlarına gelen birçok Arapça fiil kullanılmıştır. Bu fiilin, korkmak veya çekinmek anlamlarına gelen diğer fiillerden farkı, kullanıldığı konudaki hem sosyal ve hem de pozitif bilimlerle ilgili o alanın tabiatı gereği uyulması zorunlu olan esaslara uymak suretiyle, bu esaslara uymamaktan dolayı karşılaşılabilecek olumsuzluklardan korunmak ve sakınmak anlamına gelmesidir. Buna göre, günahlardan korunmak takva kavramının kapsamına girdiği gibi, alemdeki kevnî kanunlara uyma zorunluluğu da takva kavramındadır. Aynı şekilde, uyulması o alanın tabiatı gereği zorunlu olan sosyal konulardaki esaslara uymak zorunluluğu da, uyulmaması halinde karşılanması kaçınılmaz olan olumsuzluklardan korunmak boyutuyla takva kavramının anlam yelpazesi içindedir. Doğruluğu şüphe götürmeyen bazı iktisat esaslarına uyma zorunluluğunda olduğu gibi. İşte bütün bu boyutları dikkatten uzak tutarak, اتقى (itteka) fiilini Türkçe'ye "korkmak" diye tercüme etmek, ilgili ayetlerde bildirilen Allah'ın mesajını büyük ölçüde perdelemek olur.

Buna göre اتقى (itteka) fiilinin kullanıldığı cümlede, fiilin nesnesinin (cümlenin ögeleri yönüyle) Allah olması halinde, "(sevgiyi de, korkuyu da kapsayacak şekilde) sorumluluk bilinci içinde davranmak, Allah'ın koyduğu esaslara riayet ederek, bu esasları gözetip korumak ve (dolayısıyla da) korunmak"; Allah'tan başka bir şeyin bu fiile nesne olması halinde ise, "sakınmak" veya "kaçınmak" anlamları verilirken, ilgili konudaki esaslara uyulmaması halinde doğabilecek olumsuzluklardan kaçınmayı ifade edecek şekilde anlamlandırılmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Böyle bir anlamı ifade için Türkçe'de çoğu kere bir kelime yetmeyebilir. Dolayısıyla meâllerde bu ve benzeri kavramların geçtiği ayetlerle ilgili kısa açıklamaların yer alması kaçınılmaz olmaktadır.

Muttaki ve takva kavramları, bazı meâllerde ise, Türkçe'ye çevrilmeden asli hâliyle (muttakiler, takva sahipleri vb. şekilde) verilmektedir. Bize göre, "takva" ve benzeri dinî kavramları, meâllerde Türkçe'ye çevirmeden, Arapça asıyla bırakmak ve dipnotta açıklayıcı bir kayıt da koymamak, Türk okuyucusunu bu kavramların muhtevasından mahrum bırakmak anlamına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerimde geçen riba kavramı ise, meâllerde genellikle bir üst kavramla Türkçe'ye aktarılmaktadır. Zira, riba kavramı Türkçe'ye faiz diye tercüme edilmekte ve meâllerin çoğunda da, bu kavramın kapsamı hakkında herhangi bir açıklama yapılmamaktadır. Meâllerin bir kısmında ise, riba terimi yine herhangi bir açıklama yapılmaksızın riba diye geçmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla meâllerden birisinde dipnot şeklinde "tefe, gerçek faiz",¹⁰ bir başkasında ise "tefecilik, murabahacılık"¹¹ şeklinde açıklayıcı bir not yer almaktadır. Ancak özellikle bu şekildeki kısa bir notun yeterli olmadığı açıktır. Riba terimini herhangi bir açıklama yapmadan riba olarak aktarmak, Türk okuyucusunu bu ayetlerin mesajından mahrum bırakmaktır.

Yine herhangi bir açıklama yapmadan bu kavramın Türkçe karşılığını faiz diye yazmak ise, riba teriminin kapsamına girmeyen faiz çeşitlerini de (negatif faiz vb.), riba kapsamına almaktır ki., bu da haram kapsamına girmediği hâlde, bazı kazançları haram olarak nitelendirmektir. Dolayısıyla riba teriminin ilk geçtiği yerde (Bakara, 2/275) ayetin meâlinde, şayet bu kavram Türkçe meâllerde faiz diye ifade edilecekse, bir dipnot ile hangi faiz çeşitlerini kapsadığı, hangilerini kapsamadığı açıklanmalıdır. Şayet riba olarak aynen yazılacaksa, yine bu ayetin meâlinde ribanın kapsamı hakkında dipnotta bilgi verilmeli, riba kavramı geçen diğer ayetlerde de bu dipnota atıfta bulunulmalıdır.

Görülüyor ki, riba-faiz kavramları arasındaki anlam ilişkisi de, yukarıda anlattığımız alt-üst kavram ilişkisi şeklindedir. Ancak bu defa, Kur'an-ı Kerim'deki bir kavram, Türkçe'ye çevrilirken, alt kavram değil de bir üst kavram tercih edilmiştir. Yani, faiz kavramı, ribaya göre daha bir üst kavramdır. Buna göre, her riba faizdir; ancak her faiz riba değildir. Durum böyle olunca, ayetlerde geçen riba kavramını, mutlak olarak faiz diye çevirmek isabetli olmaz. Dinî yönü bulunduğu gibi, hukukî ve iktisadî yönü de bulunan faiz kavramını, Türkçe'de, sadece ribayı kapsayacak şekilde daraltma, söz konusu olamayacağına göre, bunların iki ayrı kavramlar olduğu ve buna göre tamı tamına birbirlerine denk gelmedikleri dikkate alınarak çevrilmelidir.

Aslında, alt-üst kavramlar konusu da, geçmişte İslâm hukukçularınca azami ölçü-

10 M. Hamidullah, Karaman ve Arkadaşları, M.Esed gibi meâl sahipleri faiz – riba yasağı konusunda farklı açılardan okuyucuyu bilgilendirmeye yönelik kısa açıklamalar vermeyi uygun görürlerken; meâllerin büyük çoğunluğunda ise, herhangi bir açıklama yer almaksızın "riba" kavramı "faiz" diye çevrilmiştir.

11 Hasan Basri Çantay, Bakara, 2/275. ayetin meâlinde, "Riba (faiz) yiyenler..." ifadesini kullanırken, bu ayetle ilgili dipnotta, "Tefecilik, murabahacılık yapanlar" şeklinde bir açıklayıcı kayıt bulundurmayı tercih etmiştir. Yaşar Nuri Öztürk ise, herhangi bir açıklayıcı bilgi vermeden, meâlinde bu kelimeyi Türkçeye çevirmeden riba olarak ifade etmiştir.

de titizlik gösterilen konulardandır. Ancak, faiz-riba örneğimizdeki kapsam farklılığının, tümüyle itibari (kağıt vb.) paralarla ilgili bir problem olduğunun da dikkate alınması gerektiğini, özellikle vurgulamak istiyorum. Nitekim, itibari paraların yaygınlaştığı dönemlerde, Hanefi hukukçulardan İmam Ebu Yusuf, bu paralarda sıkça karşılaşılan para olaylarını yakından gözlemediğinde, ribanın kapsamıyla ilgili hükümlerin bir daha gözden geçirilmesi gerektiğini anlamıştı. Bu anlayışının sonucu olarak, itibari paralarla yapılan borçlanmalarda, para olaylarının etkisinin dikkate alınmasından dolayı, ödenen nominal fazlalıkların (reel pozitif fazlalık seviyesine ulaşılmadığı sürece), her zaman riba kapsamına girmediği şeklindeki görüş, tespit edebildiğimiz kadarıyla, İslâm hukuk tarihinde ilk defa Ebu Yusuf tarafından dile getirilmiştir. Sonraki dönemlerde ise, özellikle Hanefi hukukçular, doktrinde konuyu ayrıntılı şekilde ele almışlardır. Ancak, fıkıh kitaplarındaki bu birikim, meâllere yeterli ölçüde yansıtılmamıştır.

Bu örnekler ve benzerlerinde görüldüğü gibi, meâllerde temel dinî kavramların karşılıkları iyi seçilemediği, ya da tespit edilemediği için, Kur'an'daki anlam zenginliği meâllere yeterince yansıtılmıyor. Kur'an-ı Kerim'deki temel dinî kavramların, Türkçe karşılıklarının iyi tespit edilebilmesi için, etimolojik ve semantik tahliller yanında, aynı veya benzer kavramların, önceki semavi kitaplarda geçip geçmedikleri incelenerek, bunların çeşitli dillerdeki uygun karşılıkları tespit edilip, buradan hareketle, yaşayan Türkçe'de veya eski Türkçe metinlerde geçen kelimelerden uygun karşılıklar da bulunabilir. Bu konuda Türk dili (özellikle eski Türk edebiyatı) ve Türkoloji uzmanlarından da yararlanılması gerektiği kanaatindeyiz.

Kanaatimize göre, eğer meâllerde temel dinî kavramlar, Türkçe'ye çevrilmeden, Arapça kökenli olarak ifade edilecekse (tesbih etmek, hamd etmek gibi), her bir kavramın ilk geçtiği yerde, bir dipnotta kısa ve aydınlatıcı bilgiler verilmeli ve daha sonra gerektiğinde bu dipnotlara atıfta bulunulmalıdır. Bu metodun birçok meâlde başarılı bir şekilde uygulandığını görmekteyiz.

III - Borçlar hukukuyla ilgili bir ayetin çevirisi hakkında:

İslam borçlar hukukununun temel ilkeleriyle ilgili hükme medar bir ayeti kerime olan, Nisa sûresinin 4/29. ayetinin anlamı Türkçeye aktarılırken, meâllerin çoğunda hem bu ayetin ve hem de diğer ayetlerin bildirdiği mesaja aykırı şekilde anlaşılabilircek bir anlam verildiğini görmekteyiz.

Bu ayetle ilgili Türkçe meâllerde verilen çevirilerden – anlamlardan bazılarını örnek kabilinden zikretmekte fayda mülâhaza ediyoruz:

“Ey iman edenler, birbirinizin mallarınızı haram sebeplerle yemeyin. Meğer ki, (o mallar) sizden karşılıklı rızadan (doğan) bir ticaret (malı) ola. Kendilerinizi öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah sizi çok esirgeyicidir.” (H.Basri Çantay).

“Ey inananlar! Mallarınızı aranızda batıl bir yolla / tutarsız bahanelerle yemeyin. Kendi hoşnutluğunuzla gerçekleşmiş bir ticaret olursa başka. Kendi canlarınıza kıyma-

yın / intihar etmeyin. Hiç kuşkusuz Allah, size karşı çok merhametlidir. " (Y.Nuri Öztürk).

"Ey inananlar, mallarınızı aranızda batılla (doğru olmayan yollarla, haksız yere) yemeyin. Kendi rızanızla yaptığınız ticaret olursa başka. Nefislerinizi öldürmeyin. Doğrusu Allah size karşı çok merhametlidir." (Süleyman Ateş).

"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir." (Karaman - Özek - Dönmez - Çağrı - Gümüş - Turgut).

"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir." (Altuntaş - Şahin, Ankara-2002).

"Ey inananlar, karşılıklı anlaşarak yaptığınız ticaretin dışında mallarınızı aranızda haksız olarak yemeyiniz. Kendi kendinizi mahvetmeyiniz. Kuşkusuz, Allah size karşı son derece merhametlidir." (Ö. Dumlu - H. Elmalı).

Örnek olarak seçtiğimiz meâllerden naklettiğimiz bu çeviri veya anlam, kanaati-mize göre, ayetin bildirdikleriyle tamamen zıt istikamettir. Zira bu çevirilere göre, batıl işlemlerle sağlanan gayr-ı meşru kazançların, sırf karşılıklı rızaya dayanarak gerçekleşmesi halinde meşru bir ticaretle sağlanmış kazançlar gibi olacağı veya böyle kabul edilmesi gerektiği anlaşılır ki, bu anlayış hem bu ayet, hem de diğer pek çok ayetin bildirdiği esaslara, yani İslâmın ticari hayatla ilgili getirdiği esaslara ters düşer. Yani, birçok ayet, batıl yollarla sağlanan (gayr-ı meşru) gelirlerin haram olduğunu ve kesinlikle uzak durulması gerektiğini bildirirken, bu ayete verilen böyle bir anlam sebebiyle, bu inceliği farketmeyen insanların zihninde, gayr-ı meşru işlemlerin sırf karşılıklı rızaya dayanarak gerçekleştirilmesi halinde, yasak kapsamında çıkacağı şeklinde bir anlayış oluşması tehlikesi söz konusudur. Bu ayete yukarıda zikrettiğimiz şekilde anlam veren meâl sahipleri, Kur'an'la bağdaşmayan böyle bir anlamı kasetmiş olmasalar bile, mezkûr meâllerdeki ifadelerden, okuyucuların zihninde oluşan ilk anlam, Kur'an'la bağdaşmadığını ifade ettiğimiz anlam olacaktır.

Meşhur müfessir Elmalılı Hamdi Yazır da, tefsirinde bu ayeti, yukarıda örnek olarak verdiğimiz meâllerdeki gibi, "Ey o bütün iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl bahanelerle yemeyin, kendiliğinizden rızalaşarak akdettiğiniz bir ticaret olmak başka, kendilerinizi öldürmeyin de, Allah size cidden bir rahim bulunuyor." şeklinde Türkçeye çevirdikten sonra, uzunca bir açıklama yaparak, ayete verilebilecek alternatif anlamları gerekçeleriyle değerlendirmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu ayete uygun Türkçe anlam arayışları kapsamında, klasik tefsir kaynaklarında yer alan birikimi de aktardıktan sonra, birçok meâl ve tefsirde pek öne çıkartılmayan bir boyut özerinde önemle durduğunu görmekteyiz. Bu da, müslümanların meşru yollarla bile olsa, mallarını gereksiz yere harcamamaları (israf etmemeleri) boyutudur ki, mezkur ayetin iba-

resinden böyle bir anlamın doğrudan doğruya çıkartılamayacağı açıktır. Ancak, Hamdi Yazır Hoca, ayetin siyakını dikkate alarak, böyle bir anlamın kastedilmiş olma ihtimalinin de göz önünde bulundurulması gerektiğine, şu ifadeleriyle dikkat çekmektedir:

“... Halbuki ayetin siyaki nikah ve infak için ihzaratı maliyye ile alakadar olduğundan daha ziyade iktisadî haysiyeti de haizdir. Yani malların istihsali velev esbabı meşrua dahilinde olsun, istihlakatında iktisad edilmesi ve hazır mal yemek sevdasında bulunulmayıp eldeki emvalin tenmiye olunması ve bir sebebi zaruri olmadıkça sermayeye dokunulmayıp, hasılatından ve kârından yenilmesi ve bu miyanda bilhassa ticarete itina olunması, ticarete de terazı esasına iyi riayet edilmesi ve şu halde diğerlerinin emvali şöyle dursun kendi mallarının bile boş boşuna yenip yedirilmemesi lüzumu ihtar edilmiştir...”¹²

Mezkur ayetin anlamıyla ilgili bu inceliği fark edenlerden M. Esed de (İstanbul-1999), ilgili ayeti çevirirken uzunca bir dipnotta bazı açıklamalar yapma zarureti duymuş ve başka meâllerde rastlayamadığımız bir çeviri yapmıştır ki bu çeviri, Elmalılı Hamdi Yazır'ın, tefsirinin meâl kısmında tercih etmemekle birlikte, ayetin muhtemel anlamları içinde dikkatten uzak tutulmaması yönünde vurgu yaptığı, yukarıda zikrettiğimiz boyut paralelinde bir çeviridir. M.Esed, mezkûr ayete şu şekilde bir anlam vermiştir: “Siz ey iman etmiş olanlar! Birbirinizin mallarını haksız yollarla - karşılıklı rızaya dayanan ticaret yoluyla da olsa - heba etmeyin ve birbirinizi mahvetmeyin; zira Allah sizin için bir rahmet kaynağıdır.”.

M. Esed, ayetin ibaresiyle, kendisinin verdiği anlamı bağdaştırma sadedinde temellendirmeler yaparken, Kur'an'ın öngördüğü ahlaki çerçeve ışığında kabulü mümkün olmayan bir varsayımdan kurtulmak için, yani diğer bir anlatımla, Kur'an'ın bütünlüğüne zıt olmayan bir anlam verebilmek için böyle ifade ettiğini uzunca bir gerekçe ile savunmuştur.

Ancak, bize göre M.Esed'in mezkur ayete (Nisa Suresi, 4/29) verdiği bu anlam, her ne kadar diğer meâllerdeki yanlış anlamalara engel olacak şekilde ise de, hem ayetin ibaresiyle bağdaşmamakta ve hem de ayette bildirilen hukukî ilkeyi perdelemektedir. Başka bir anlatımla ifade edecek olursak, diğer meâllerdeki yanlış anlaşılma tehlikesine düşmemek mülahazasıyla, M.Esed'in bu ayete verdiği anlamın da isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim, M. Esed'in kendisi de, ayetin ibaresiyle, kendisinin verdiği anlamı bağdaştırmak için zikrettiği esas gerekçeyi temellendirirken, Kur'an'ın öngördüğü ahlâkî çerçeve ışığında kabulü mümkün olmayan bir varsayımdan kurtulmak için, yani diğer bir anlatımla, Kur'an'ın bütünlüğüne zıt olmayan bir anlam verebilmek için böyle ifade ettiğini uzunca bir gerekçe ile savunmuştur.

Kanaatimizce bu ayet (Nisa, 4/29) Müslümanlara, mallarını aralarında ancak kar-

12 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1960, III, 1341-1344.

şıklı rızaya dayanan meşru ticaretle yemeleri, batıl (haksız) yollarla yememelerini ifade etmektedir. Türkçe meâllerden bir kısmında bu anlam ifade edilmeye çalışılmıştır.

“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda karşılıklı uzlaşmadan doğan kazanç olmaksızın başka haksız sebeplerle yemeyin ve kendinizi öldürmeyin, şüphe yok ki, Allah sizi esirgeyendir”. (Ali Rıza Sağman, İstanbul-1980).

“Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rızaya dayanan ticaretle yiyin, nefislerinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı merhametlidir.” (M.Nuri Yılmaz, Ankara-2000).

Bu ayetin (Nisa, 4/29) Türkçe anlamı; “Ey inananlar! Mallarınızı aralarınızda batıl (meşru olmayan işlemler – haksız sebepler) ile değil, karşılıklı rızaya dayanan ticaretle yiyin; ve de kendi kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir” şeklinde ifade edilebileceği gibi; ayetin ibaresindeki, “karşılıklı rızaya dayanan ticaret” temel ilkesiyle ilgili vurguyu biraz daha net bir şekilde aktarmak açısından, şöyle de ifade edilebilir:

“Ey inananlar! Mallarınızı aralarınızda karşılıklı rızaya dayanan ticaretle yiyin; batıl (meşru olmayan işlemler – haksız sebepler) ile değil; ve de kendi kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir.”

Esasen bu ayet, her ne kadar siyak ve sibak bakımından, genel olarak aile hukukuyla ilgili konulara dair ayetler arasında yer almakla birlikte, özellikle sonraki bir kaç ayetin, hem aile hayatı ve hem de iktisadi hayata dair içiçe Kur’anî prensipler ihtiva etmesi dikkatten uzak tutulmamalıdır. Yani bu ayet İslam borçlar hukukundaki akit hürriyetiyle ilgili temel ilkeler konusunda, hükme medar bir ayettir. Buna göre, ayet (Nisa, 4/29), İslam borçlar hukukunda akit hürriyetinin kapsamını, akdin tabiatı gereği olan şartlar dışında, isim ve şekil şartları aranmaksızın, hukukun temel ilkelerine aykırı (batıl ve diğer hükümsüzlükleri gerektirecek bir durum) olmamak kaydıyla, tarafların karşılıklı iradeleriyle istedikleri muhteva ve şartlarda borç ilişkileri (hukukî işlemler) yapabilecekleri şeklinde formüle etme imkanını sağlamaktadır. Ayetteki “batıl – batıl ile değil” kaydı, işlemlerin hukuk düzeninin sınırları içerisinde olması gerektiği konusunda akit yapma özgürlüğünün genel çerçevesini çizmektedir. “Karşılıklı rıza ile yapılan ticaret” kaydı da yine aynı şekilde, hukuk düzeni içerisinde olmak kaydıyla, insanların teşebbüs hürriyetlerine sınır getirilmemesi konusunda önemli mesajlar vermektedir. Bu kapsamda, isimli akitlerin yanında isimsiz akitlerin de hukuk düzeni içerisinde olmak kaydıyla meşru olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, karma ve bileşik akitler gibi akitler konusunda da, akit yapma özgürlüğü kapsamında, hukuk düzeninin sınırları içerisinde olmak kaydıyla, gereksiz şekil şartlarına bağlı kalmaksızın meşruyet tanınmaktadır. Görülüyor ki, diğer birçok ayette de vurgulandığı gibi, bu ayette de, hukuk düzeninin sınırları içerisinde kalmak kaydıyla, insanların teşebbüs hürriyetlerine sınır getirilmemesi öngörülürken, aynı zamanda insan iradesine verilen önem de farklı bir vesileyle vurgulanmaktadır.

Sonuç

Görülüyor ki, her alanda olduğu gibi Kur'an'ın başka dillere çevrilmesi, dolayısıyla da dinin ilk kaynağından doğru bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamak için, bilimsel metotlara titizlikle uyarak araştırmalar yapmak gerekmektedir. Bu tebliğdeki tenkit ve tekliflerimiz dinin doğru anlaşılabilmesine katkı sağlamaya yöneliktir. Meâllerle ilgili bu tebliğimizde yer alan tenkit ve de teklifler, Türkçe olarak yayınlanmış tüm meâller hakkında her yönüyle olumsuz bir kanaat uyandırmamalıdır. Burada, birçok meâlde, memnuniyet verici tespitlerimiz olduğunu, ancak bu tespitlerimizin konu başlıklarıyla bile zikredilmesinin bu tebliğin kapsamını aşacağını, özellikle belirtmek istiyoruz. Bu durumu, bilimsel hassasiyetin öneminin bir vesileyle daha ifade edilmesi yanında, meâl hazırlamayı ciddiye alıp, bilimsel metotlara gerektiği ölçüde titizlik göstererek hazırlanan çalışmalarla, Allah'ın mesajını farklı dillerdeki insanlara en doğru ve anlaşılır şekilde ulaştırmaya çalışan bilim adamlarına karşı da, bir teşekkür vesilesi olmak üzere ifade etmeyi kadirşinaslık gereği biliyoruz.

Kur'an-ı Kerim başka dillere mutlaka çevrilmelidir. Hatta dünyadaki yaşayan tüm dillerde, farklı üsluplara sahip kimselerce hazırlanan, meâller yayınlanmalı ve Allah'ın mesajı tüm insanlığa birinci el kaynaktan ulaştırılmalıdır. Bunun ne ölçüde önemli dinî bir vecibe olduğu aşıkardır. Aksi takdirde, insanların büyük çoğunluğu Allah'ın mesajını asli kaynağından öğrenme imkanından mahrum kalır. Ancak, Kur'an-ı Kerim'i başka dillere çevirirken gerekli bilimsel hassasiyetin gösterilmesinin zorunluluğu da dikkatten uzak tutulmamalıdır. Bu zorunluluğa riayet edillmediği zaman, insanlar Allah'ın mesajından mahrum kalır; ya da mesajı yanlış anlamalarına sebebiyet verme gibi durumlarla karşılaşılır. Özellikle halkımızın artık, Kur'an-ı Kerim alırken genellikle meâlli olan baskılarını tercih etmesi ve meâli de Allah'ın sözü gibi değerlendirmesi dikkate alındığında, meâl hazırlanırken bilimsel metotlara hassasiyet göstermenin önemi ve zorunluluğu daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.